

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Korzenie aksamitnej rewolucji w Armenii

Author: Agnieszka Miarka

Citation style: Miarka Agnieszka. (2020). Korzenie aksamitnej rewolucji w Armenii. W: T. Kubin, J. Łapaj-Kucharska, T. Okraska (red.), "Wokół teoretycznych i praktycznych aspektów stosunków międzynarodowych : księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Mieczysławowi Stolarczykowi" (S. 713-726). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Korzenie aksamitnej rewolucji w Armenii

Fenomen rewolucji stanowi ważny obszar badań z zakresu m.in. nauk politycznych, socjologii czy historii¹. Wydarzenia mające miejsce w Armenii w 2018 roku są podobne do aksamitnych rewolucji, które doprowadziły do przekształceń politycznych w innych krajach obszaru poradzieckiego. Celem opracowania jest analiza i charakterystyka przyczyn aksamitnej rewolucji w Armenii. Wysiłki Autorki skoncentrowały się na ukazaniu wieloaspektowości czynników składających się na genezę przekształceń politycznych w tym państwie zainicjowanych po zakończeniu rewolucji. Należy podkreślić, że ten typ rewolucji różni się od jej klasycznej formy m.in. brakiem użycia siły w celu wymuszenia zmian systemowych, a wręcz przeciwnie – niejednokrotnie ustępstwa osiągnęte są przez wyrzeczenie się przemocy i intensywną mobilizację społeczeństwa, jak to miało miejsce np. w Gruzji w 2003 roku. Poza tym działania charakteryzuje duża dynamika i nie zawsze wiążą się ze złamaniem prawa w danym państwie. Ważna jest weryfikacja hipotezy wskazującej, że wybuch aksamitnej rewolucji był rezultatem kulminacji frustracji armeńskiego społeczeństwa spowodowanej wieloma czynnikami o charakterze polityczno-ekonomicznym. W toku badań wykorzystano charakterystyczne dla nauk politycznych metody i techniki badań m.in.: analizę dokumentów i oficjalnych wypowiedzi polityków, wtórną analizę badań ilościowych, dedukcję. Ze względu na ograniczenia objętości tekstu Autorka dokonała selekcji przyczyn rewolucji i zaprezentowała te najistotniejsze z jej punktu widzenia.

---

¹ Zobacz np.: S. HUNTINGTON: *The Third Wave Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman, Oklahoma 1993; C. BRINTON: *The Anatomy of Revolution*. New York 1952.

Geneza rewolucji

Bez wątplenia determinanty mających miejsce w kwietniu 2018 roku masowych protestów społeczeństwa Armenii są niezwykle złożone. Stanowią one wyraz dezaprobaty obywateli dla oligarchicznych struktur politycznych, troszczących się jedynie o nieprzerwane zabezpieczenie dostępu do władzy, ale równocześnie wiary w możliwość zainicjowania głębokich przemian systemowych, których gwarantem powodzenia będzie osoba spoza tzw. układu karabachskiego. Miano przywódcy aksamitnej rewolucji bardzo szybko zyskał dziennikarz, redaktor naczelny „Hajkakan Żamanak” i polityk opozycji Nikol Paszynian. Co ciekawe, w 2008 roku był członkiem sztabu wyborczego Lewona Ter-Petrosjana. Po wydarzeniach z 1 marca 2008 roku ukrywał się w obawie przed represjami. W 2009 roku, po ujawnieniu się, został aresztowany, a więzienie opuścił na mocy amnestii w maju 2011 roku. W 2012 roku dostał się do Zgromadzenia Narodowego jako parlamentarzysta (oraz ponownie w 2015 roku).

Warto mieć na uwadze, że były prezydent Serż Sarkisjan nie posiadał poparcia ormiańskiego społeczeństwa, które dostrzegało jego autorytarne zapędy i brak woli politycznej efektywnej realizacji niezbędnych reform wewnętrznych. Zgodnie z wynikami przedstawionymi przez Centralną Komisję Wyborczą Armenii S. Sarkisjan odniósł zwycięstwo w wyborach prezydenckich, które przeprowadzono w 2008 roku, uzyskując 862 369 głosów (ok. 52%), co pozwoliło mu wygrać już w I turze wyborów². Na drugiej pozycji uplasował się L. Ter-Petrosjan (351 222, czyli 21,5% głosów), pierwszy prezydent suwerennej Armenii w latach 1991–1998, cieszący się ogromnym zaufaniem społeczeństwa i będący niekwestionowanym faworytem w toku kampanii wyborczej. Zwolennicy L. Ter-Petrosjana odrzucili wynik wyborów, uznając go za niezgodny z rzeczywistością, a także wskazując na liczne naruszenia prawa wyborczego, m.in. ataki na siedzibę główną kandydata oraz pobicie jego pełnomocników. Równocześnie rozpoczęli organizację wieców poparcia i demonstracji w stołecznym Erywaniu, domagając się rozpisania III tury wyborów. Z kolei L. Ter-Petrosjan akcentował konieczność odwołania się do Trybunału Konstytucyjnego w kwestii sfałszowanych wyborów³.

² 2008 *Presidential Elections*. Republic of Armenia, Central Electoral Commission. <https://www.elections.am/presidential/election-22052/> [data dostępu: 26.09.2019].

³ «U nas ukrali pobiedu!»: armianskaja opozicija protiestujet protiv itogow wyborow Priezidenta. «Deutsche Welle». <https://www.dw.com/ru/y-нас-украли-победу-армянская-оппозиция-протестует-против-итогов-выборов-президента/a-3139116> [data dostępu: 26.09.2019]; JU. SIMONIAN: *Armenija zamierła*. «Niezawisimaja gaziet». http://www.ng.ru/cis/2008-03-04/8_armenia.html [data dostępu: 26.09.2019].

Niezwykle szybko protesty uległy intensyfikacji, zaangażowały się w nie dziesiątki tysięcy ludzi (szacunkowo 20–30 tys.), które przyjeżdżały do Erywania w geście poparcia i solidarności z L. Ter-Petrosjanem. W reakcji na niespokojną sytuację na ulicach stolicy, ustępujący prezydent Robert Koczarian wprowadził stan wyjątkowy obowiązujący do 20 marca, chociaż część obostrzeń została anulowana już 10 marca. W celu spacyfikowania demonstrantów domagających się uwolnienia L. Ter-Petrosjana z aresztu domowego jednostki bezpieczeństwa 1 marca 2008 roku otworzyły ogień do protestujących, w wyniku czego zginęło osiem osób, a kilkadziesiąt zostało rannych⁴. Serż Sarkisjan po zaprzysiężeniu na urząd prezydenta nie podjął zdecydowanych działań służących szybkiej identyfikacji i ukaraniu winnych tragedii z 1 marca, co szokowało opinię publiczną i było jedną z kluczowych przyczyn stopniowego spadku popularności tego polityka.

Jako kolejne ważne zagadnienia w aspekcie oceny prezydentury S. Sarkisjana można wymienić kwestię projekcji relacji armeńsko-tureckich oraz stanowisko wobec problemu Górskiego Karabachu.

W pierwszym przypadku, z inicjatywy S. Sarkisjana rozpoczęły się działania w ramach tzw. dyplomacji futbolowej⁵ – cyklu spotkań prezydentów Armenii i Turcji (oraz spotkań niższego szczebla) zorganizowanych w celu wypracowania kompleksowych podstaw normalizacji relacji bilateralnych, wykorzystując jako asumpt rozgrywane mecze piłkarskie w ramach eliminacji do mistrzostw świata (2008–2009). Doprowadziło to do intensyfikacji relacji dyplomatycznych na wcześniej niespotykaną skalę, co finalnie zaowocowało opracowaniem w kwietniu 2009 roku planu nawiązania stosunków dyplomatycznych, a negocjacje w tym aspekcie oficjalnie rozpoczęto 31 sierpnia 2009 roku. Z kolei 10 października w Zurychu ministrowie spraw zagranicznych Turcji i Armenii (Ahmet Davutoğlu i Edward Nalbandian) parafowali dwa ważne dokumenty dotyczące ustanowienia stosunków dyplomatycznych i rozwoju tych relacji⁶. Strony wyraziły chęć m.in.: nawiązania stosunków dyplomatycznych bez żadnych warunków wstępnych, otwarcia wspólnej granicy, wdrożenia dialogu historycznego, a także wspólnego badania zapisów historycz-

4 W Jeriewanie częściowo otmieniono czieżwyczajnoje położenije. «Wiesti.Ru». <https://www.vesti.ru/doc.html?id=168185&tid=5437> [data dostępu: 27.09.2019]; więcej na temat kształtowania się systemu politycznego w Armenii do 2015 roku, zob.: N. BORISOV: *Potentials and Limits of Political Competition: Institutional Transformations in Georgia and Armenia in the 2000s*. "Central Asia and the Caucasus" 2015, Vol. 16, Issue 3–4, s. 17–22.

5 Więcej na temat dyplomacji futbolowej m.in.: B. ARAS, F. ÖZBAY: *Turkish-Armenian Relations: Will Football Diplomacy Work?* "SETA Policy Brief" 2008, No. 24; A. ISKANDARYAN: *Armenian-Turkish Rapprochement: Timing Matters*. "Insight Turkey" 2009, Vol. 11, No. 3.

6 D. SHAHNAZARYAN: *Five Years After the Armenia-Turkey Protocols*. "Turkish Policy Quarterly" 2014, Vol. 13, No. 3, s. 48–49.

nych oraz archiwów w celu przywrócenia zaufania między narodami⁷. Warto jednak zauważyć, że w treści dokumentów zabrakło dwóch priorytetowych kwestii: ważnej dla ormiańskiego społeczeństwa deklaracji władz w Ankarze uznania odpowiedzialności młodotureckiego rządu za ludobójstwo Ormian w 1915 roku dokonane w Imperium Osmańskim (wyrażono jedynie chęć powołania wspólnej podkomisji historycznej, która zbadałaby tę kwestię i stworzyłaby raport pozwalający wyjaśnić tragiczne zdarzenia), jak również odniesień do kwestii niewiązania Górskiego Karabachu z postęпами w rewitalizacji relacji Armenia – Turcja. Ormiańskie społeczeństwo oraz większość elit politycznych reagowały raczej negatywnie na parafowanie protokołów, mocno akcentując, że dokumenty te stanowią odwrót Erywania od polityki konsekwentnego dążenia do uznania odpowiedzialności Ankary za tragedię z 1915 roku oraz są wyrazem wyraźnych ustępstw w procesie karabaskim⁸.

Chociaż protokoły ostatecznie nie zostały ratyfikowane przez Turcję, która ponownie warunkiem wstępnym dynamizacji procesu normalizacji relacji z Armenią uczyniła ostateczne uregulowanie statusu Górskiego Karabachu (domagano się oddania terytoriów okupowanych Azerbejdżanowi, który Turcja wyraźnie popiera w tym sporze), to warto zwrócić uwagę, że akceptacja protokołów we wspomnianej formie spowodowała ogromną krytykę linii politycznej prezydenta S. Sarkisjana – w przekonaniu społeczeństwa wykazał się on zbyt zachowawczą postawą wobec ośrodka władzy w Ankarze oraz zbagatelizował potrzebę odpowiedniego zabezpieczenia priorytetowych interesów Armenii.

Obywatele krytykowali prezydenta również za zbyt uległe stanowisko w toku negocjacji pokojowych w kwestii Górskiego Karabachu. Bezspornie należy odnotować, że w okresie prezydentury S. Sarkisjana nie poczyniono zadowalających postępów i negocjacje utknęły w strategicznym impasie. Ponadto w 2016 roku miała miejsce tzw. wojna czterodniowa, świadcząca o tym, że konflikt nie został całkowicie zażegnany, a krótkotrwałe starcia z użyciem siły zbrojnej wciąż zdarzają się na tym obszarze. Potyczki graniczne na początku kwietnia 2016 roku stanowiły największe starcia od czasu podpisania zawieszenia broni w konflikcie o Górski Karabach (1994)⁹. Walki toczyły się w dniach 2–4 kwietnia i według azerbejdżańskiej narracji, były odpowiedzią na armeńskie prowokacje. Według danych Ministerstwa Obrony Azerbejdżanu, po stronie azerskiej zginęło

7 D.L. PHILIPS: *Diplomatic History. The Turkey-Armenia Protocols*. New York 2012, s. 59.

8 M. GRIGORYAN: *Turcja i Armenija: primirienije ili szans popast' na futbol?* "BBC News". https://www.bbc.com/russian/international/2009/09/090901_turkey_armenia_reactions [data dostępu: 27.09.2019].

9 T.K. TUNCEL: *A Short Assesment of the „4-Day War” in Karabakh*. "Commentary" 2016, No. 21. Center for Eurasian Studies. <http://avim.org.tr/en/Yorum/A-SHORT-ASSESSMENT-OF-THE-4-DAY-WAR-IN-KARABAKH> [data dostępu: 3.10.2019].

31 żołnierzy, a armeńskiej aż 56 osób. Z kolei szef wydziału operacyjnego Republiki Górskiego Karabachu płk Viktor Arustamyan wskazywał, że w wyniku starć zginęło 29 osób, a 100 było rannych, natomiast straty Azerbejdżanu mogły sięgnąć nawet 2000 osób (zabitych i rannych). Ponadto siły karabachskie doprowadziły do licznych strat w sprzęcie: 3 transportery opancerzone, 2 śmigłowce, 6 dronów, instalacja MM-21 Grad¹⁰. Według ONZ łączna liczba ofiar mogła wynieść 30 osób, a 200 zostało rannych (w tym ludność cywilna)¹¹. Starcia zakończyły się podwójnym zwycięstwem Azerbejdżanu. Po pierwsze, siły Baku uzyskały zdobycze terytorialne, trzy strategiczne punkty, w tym niewielką miejscowość Tałysz położoną w obrębie tzw. pasa bezpieczeństwa – są to tradycyjne obszary Azerbejdżanu zajęte przez Ormian w toku wojny z lat 90. XX wieku, niestanowiące części Górskiego Karabachu. W przekonaniu karabachskich Ormian pas wyrównuje położenie strategiczne obu adwersarzy. Po drugie, jak słusznie wskazuje Thomas de Vaal, najważniejszą korzyścią jest wywołanie efektu psychologicznego w postaci przełamania upokorzenia i pokazania Azerbejdżanom, że ich państwo jest w stanie podjąć skuteczne działania zbrojne na rzecz przywrócenia kontroli nad Górskim Karabachem będącym integralną częścią Azerbejdżanu. Podnosi to też morale sił zbrojnych, jednocześnie osłabiając wolę walki przeciwnika¹². Z perspektywy Armenii eskalacja sytuacji w regionie Górskiego Karabachu traktowana jest jako porażka polityki zagranicznej S. Sarkisjana, obrazuje też nieefektywność wdrażanych reform wojskowych oraz ciągle niedostateczne wyszkolenie żołnierzy, którzy nie poradzi sobie na terytorium konfliktu, czego przejawem są m.in. straty wśród ludności cywilnej.

Nie sposób nie zgodzić się z argumentem, że niezwykle istotną przyczyną aksamitnej rewolucji była zła sytuacja ekonomiczna w Armenii, którą osiągnęły skutki światowego kryzysu gospodarczego z 2008 roku. Spowodowały one wieloletnią stagnację gospodarczą państwa, wiążącą się z intensyfikacją nierówności społecznych, dochodowych oraz ubóstwem, które zaczęto stopniowo niwelować dopiero w 2017 roku¹³. Nieko-

---

10 P. KHIMSHIAHVILI: *Czteryiedniewnaja wojna: poczemu w Karabachie pieriestali strielat'*. <https://www.rbc.ru/politics/05/04/2016/5703d5019a794774f8ec6570>; [data dostępu: 3.10.2019] *Karabakh Army: We Suffered 29 Casualties*. „News.am”. <https://news.am/rus/news/320751.html> [data dostępu: 3.10.2019].

11 OON: 33 *czelowieka pogiblii 200 potuczili ranienija w riezultatie bojew w Nagornom Karabachie*. «TASS». <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3173457> [data dostępu: 5.10.2019].

12 T. DE VAAL: *Karabakh-2017: budet li voyyna*. Carnegie. <https://carnegie.ru/2017/02/06/ru-pub-67915> [data dostępu: 7.10.2019].

13 A. ISHKANIAN: *A Revolution of Values: Freedom, Responsibility and Courage in Armenia's Velvet Revolution*. „openDemocracy”. <https://www.opendemocracy.net/en/odr/revolution-of-values-freedom-responsibility-and-courage-in-armenias-velve/> [data dostępu: 5.10.2019].

rzystna sytuacja ekonomiczna implikowała wzrost bezrobocia i zmusiła tysiące obywateli do poszukiwania pracy za granicą, a krajem docelowym tych migracji zarobkowych stała się głównie Federacja Rosyjska. W tym kontekście warto zaakcentować znaczenie protestów społecznych z 2015 roku, będących pierwszym przejawem pogłębiającego się kryzysu systemowego państwa. Pokojowe demonstracje, które rozpoczęły się 19 czerwca, stanowiły reakcję na decyzję władz o podwyżce cen energii elektrycznej o 17–22% od 1 sierpnia 2015 roku. Protestujący skoncentrowali swoje działania nie tylko w stołecznym Erywaniu, blokując prospekt Baghramjana, ale też w innych większych miastach, jak Charentsavan, Wanadzor i Giumri. Demonstracje zorganizował ruch obywatelski „Stop Grabieży”. Policja użyła przeciwko protestującym armatek wodnych oraz zatrzymała ponad 230 uczestników demonstracji. W starciach z siłami bezpieczeństwa kilka osób zostało rannych¹⁴. Pomimo wypowiedzi ministra spraw zagranicznych Rosji Siergieja Ławrowa, który wskazywał, że demonstracje w Armenii mają jedynie podłoże natury ekonomicznej, to bezsprzecznie warto wskazać, iż były one wyrazem buntu społeczeństwa wobec wieloletniego funkcjonowania oligarchicznego systemu politycznego i niewydolności elit politycznych w zakresie opracowywania i implementacji niezbędnych reform wewnętrznych. Poza tym był to przejaw wzrastającej frustracji Ormian spowodowanej uzależnieniem Armenii od Rosji, zwłaszcza że ścisła kooperacja z silniejszym sojusznikiem odbywa się kosztem dobrobytu społecznego. Nie należy zapominać, że Electric Networks of Armenia, będące monopolistą w dziedzinie elektryczności, należały w latach 2006–2015 w 100% do rosyjskiego państwowego przedsiębiorstwa energetycznego Inter RAO, na którego czele stoi Igor Sechin¹⁵. Niezadowolenie społeczeństwa Armenii z polityki wewnętrznej kraju doskonale obrazują rezultaty badań przeprowadzonych przez specjalistów z The Caucasus Research Resource Centers (CRRC), w których aż 29% ankietowanych podkreślało, że polityka wewnętrzna Armenii jednoznacznie zmierza w złą stronę, a 17% zadeklarowało, że głównie w złą stronę. Co godne uwagi, aż 32% ankietowanych nie widziało szansy na jakiegokolwiek zmiany¹⁶. Również parlament zdominowany przez republi-

---

14 A. LUHN: *Armenia Protests Escalate After Police Turn On Demonstrators*. „The Guardian”. <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/24/armenia-yerevan-protests-electric-pri-ces-russia> [data dostępu: 7.10.2019]; *Lawrov: protesty v Armenii pytatyutsya politizirovat'*. <https://ria.ru/20150702/1109281568.html> [data dostępu: 7.10.2019].

15 *History*. Electric Networks of Armenia. <http://www.ena.am/AboutUs.aspx?id=2&lang=2> [data dostępu: 7.10.2019].

16 Caucasus Barometer 2015 regional dataset (Armenia and Georgia). The Caucasus Research Resource Centers. <https://caucasusbarometer.org/en/cb2015/POLDIRN/> [data dostępu: 7.10.2019].

kanów nie wzbudzał zaufania respondentów: 45% w ogóle nie ufa parlamentaryzmem, 21% – trochę ufa, natomiast jedynie 2% ankietowanych obdarzyło parlament pełnym zaufaniem¹⁷. Te wyniki potwierdzają apatię oraz rozczarowanie społeczeństwa kreowaną polityką przez prezydenta oraz partię rządzącą.

Silne więzy kooperacyjne Armenii z Rosją wpłynęły też na kształt polityki zagranicznej Erywanii. Najlepszym dowodem na to była decyzja o niepodpisaniu umowy stowarzyszeniowej i utworzenia strefy wolnego handlu z Unią Europejską (2013 rok). W zamian prezydent S. Sarkisjan zintensyfikował wysiłki na rzecz partycypacji Armenii w Euroazjatyckiej Unii Celnej i następnie budowania Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej, do której przystąpiła 24 października 2014 roku, a organizacja zainicjowała swoją działalność 1 stycznia 2015 roku. Warto zwrócić uwagę, że takie sprofilowanie wektora polityki zagranicznej Armenii nie odbyło się bez sprzeciwów społecznych. Ludność protestowała we wrześniu 2013 roku przeciwko wejściu do unii celnej pod hasłem: „Nie chcemy być prowincją Rosji”¹⁸. Warto zaakcentować, że – pomimo intensywnych demonstracji antyrosyjskich – wizja integracji Armenii z zachodnimi strukturami politycznymi nie stanowi priorytetu dla większości obywateli. Tylko 23% społeczeństwa w 2015 roku deklarowało wsparcie dla idei partycypacji Erywanii w strukturach NATO (w tym tylko 5% deklarowało pełne poparcie), natomiast członkostwo w Unii Europejskiej jest popierane przez 30% ankietowanych¹⁹. Wyniki nie powinny dziwić, gdyż Federacja Rosyjska w polityce tego państwa pełni priorytetową rolę. Pomimo charakterystycznego dla armeńskiej polityki komplementaryzmu, czyli podejmowania takich działań na arenie międzynarodowej, aby utrzymywać pozytywne relacje zarówno z Rosją, jak i z państwami zachodnimi, bez faworyzowania jednej ze stron, ze względu na intensywną współpracę gospodarczą, wojskową (np. w Giumri i Erebuni znajdują się rosyjskie bazy wojskowe) stosunki między Erywaniem i Moskwą są właśnie kluczowe dla Armenii. Rosja też jest zaangażowana w negocjacje dotyczące ostatecznego uregulowania statusu Górskiego Karabachu. Dla społeczeństwa niezwykle istotny pozostaje rosyjski rynek pracy. Przykładowo, w 2013 roku najwięcej obywateli Armenii migrowało właśnie do Federacji Rosyjskiej

17 *Trust – Parliament (%)*. Caucasus Barometer. <https://caucasusbarometer.org/en/cb2015/TRUPARL/> [data dostępu: 7.10.2019].

18 Y. MILYUKOVA, N. KIRAKOSYAN: *Knut i pryaniak dlya Armenii*. «Gazeta.Ru». <https://www.gazeta.ru/business/2013/09/04/5637749.shtml?updated> [data dostępu: 8.10.2019].

19 *Support of Country's Membership in EU (%)*. Caucasus Barometer. <https://caucasusbarometer.org/en/cb2015/EUSUPP/> [data dostępu: 8.10.2019]; *Support of Country's Membership in NATO (%)*. Caucasus Barometer. <https://caucasusbarometer.org/en/cb2015/NATOSUPP/> [data dostępu: 8.10.2019].

(ok. 511 tys. osób)²⁰. Ten proces ułatwiają m.in. wspólne dzieje historyczne i powszechna znajomość języka rosyjskiego wśród obywateli Armenii. Warto też pamiętać, że dla budżetu tego państwa niezwykle ważne są wpływy z indywidualnych transferów zagranicznych, które stanowią aż 13% (ponad 1 mld USD) całego budżetu Armenii – duża część tej kwoty to przekazy pieniężne obywateli pracujących w Federacji Rosyjskiej²¹.

Wiele z wymienionych zjawisk jest determinowanych słabością struktur politycznych (w tym zdolności do realizacji demokratycznych standardów państwa prawa) w Armenii. Armeńska scena polityczna od 1999 roku aż do wielkiego triumfu sił opozycyjnych w trakcie aksamitnej rewolucji była zdominowana przez Republikańską Partię Armenii, czemu niejednokrotnie towarzyszyło skorumpowanie decydentów politycznych w najwyższych strukturach władzy oraz rozdzielanie kluczowych stanowisk państwowych wśród osób posiadających silne konotacje z tzw. klanem karabachskim. Brak wizji i woli politycznej zmiany wadliwego systemu politycznego, koncentracja elit na czerpaniu korzyści ze swojej uprzywilejowanej pozycji oraz wielopoziomowa korupcja, pozorowanie inicjowanych reform, jak również brak zdecydowanych działań na rzecz wzrostu konkurencyjności gospodarki – te wszystkie czynniki stopniowo osłabiały wśród społeczeństwa popularność republikanów i wywodzącego się z tego kręgu politycznego prezydenta S. Sarkisjana. W 2015 roku tylko 3% respondentów CRRC deklarowało pełne zaufanie do prezydenta, natomiast jedynie 1% badanych ufa armeńskim partiom politycznym²². Należy podkreślić, że dane z 2015 roku nie są przypadkowo przywoływane w opracowaniu, mają one fundamentalne znaczenie w kontekście stworzenia pełnej genezy wydarzeń, które doprowadziły do wybuchu aksamitnej rewolucji w 2018 roku. Ośrodek władzy w Erywaniu znowelizował zapisy konstytucyjne dotyczące typu ustroju politycznego obowiązującego w Armenii, zmieniając go z republiki semiprezydencjonalnej na republikę parlamentarną. Zmiany zostały zatwierdzone przez referendum konstytucyjne, które przeprowadzono 6 grudnia 2015 roku, poprawki do konstytucji zaaprobowano 63,37% głosujących²³, co pozwoliło na realizację proponowanych zmian.

20 *Armenia. Migration Profiles*. <https://esa.un.org/migmgmprofiles/indicators/files/Armenia.pdf> [data dostępu: 8.10.2019].

21 *UN Report Warns of 'New Wave' of Emigration From Armenia*. https://www.rferl.org/a/UN_Report_Warns_Of_New_Wave_Of_Emigration_From_Armenia/2039164.html [data dostępu: 8.10.2019].

22 *Trust – President (%)*. Caucasus Barometer. <https://caucasusbarometer.org/en/cb2015/TRUPRES/> [data dostępu: 8.10.2019]; *Trust – Political Parties (%)*. Caucasus Barometer. <https://caucasusbarometer.org/en/cb2015/TRUPPS/> [data dostępu: 8.10.2019].

23 Aby referendum było wiążące, musi opowiedzieć ponad 50% obywateli i wziąć udział nie mniej niż 1/4 wyborców z całego kraju – referendum z 2015 roku spełniło te

Warto przeanalizować treść znowelizowanych artykułów konstytucji, dzięki czemu można wyodrębnić kilka najważniejszych zmian dla relacji między organami władzy. Po pierwsze, wydłużono kadencję prezydenta z 5 do 7 lat, jednak ta sama osoba może sprawować urząd tylko jedną kadencję (art. 124), prezydent nie jest już wybierany w toku wyborów bezpośrednich, tylko w trybie wyborów pośrednich przez organ ustawodawczy – Zgromadzenie Narodowe (art. 125), którego kompetencje zostały mocno ograniczone i sprowadzają się głównie do funkcji reprezentacyjnych. Co godne uwagi, pozycja ustrojowa władzy wykonawczej, w szczególności premiera, uległa wzmocnieniu. To premier jest naczelnym dowódcą sił zbrojnych podczas wojny (art. 155) oraz przewodniczy posiedzeniom Rady Bezpieczeństwa (art. 152). Poza tym siły zbrojne zostały podporządkowane rządowi, który również jest odpowiedzialny za konstruowanie i wdrażanie celów polityki wewnętrznej i zagranicznej Armenii²⁴. Nie wzmocniono pozycji Zgromadzenia Narodowego, czego można oczekiwać przy klasycznej formie ustroju parlamentarnego, a jedynie rozszerzono kompetencje władzy wykonawczej. Inspiracji poczynionych zmian systemowych należy upatrywać w osobistych aspiracjach S. Sarkisjana, a także w planach republikanów dotyczących zapewnienia sobie nieustannego sprawowania władzy w Armenii. S. Sarkisjan nie mógł być kandydatem Republikańskiej Partii Armenii w zaplanowanych na 2018 rok wyborach prezydenckich, gdyż sprawował ten urząd maksymalny okres czasu, czyli dwie kadencje (zgodnie z zapisami konstytucji z 2005 roku). Nowelizacja konstytucji z 2015 roku, która wprowadziła uprzywilejowaną pozycję premiera, w rzeczywistości miała umożliwić S. Sarkisjanowi zatrzymanie pełni władzy dzięki objęciu najważniejszego urzędu w państwie oraz zachowaniu dominującego wpływu republikanów na politykę państwa poprzez dalsze zajmowanie kluczowych stanowisk w nowych strukturach władzy. Takie sugestie ze strony opozycji i opinii publicznej pojawiały się jeszcze w toku prac nad opracowaniem propozycji zmian konstytucyjnych. Warto zasygnalizować, że S. Sarkisjan konsekwentnie dementował takie pogłoski. Podczas oficjalnego spotkania z członkami Komisji ds. Reform Konstytucyjnych (10 kwietnia 2014 roku) prezydent wyraźnie zasygnalizował, że nigdy nie zgodzi się na nominowanie go na premiera Armenii, a opracowywane reformy mają być jedynie adekwatną odpowiedzią na wyzwania, które stoją przed państwem²⁵. Ponadto wielu

---

wymogi: *Sunday, December 6, 2015 Referendum*. Central Electoral Commission. <https://www.elections.am/referendum/election-26015/> [data dostępu: 9.10.2019].

24 Konstytucja Republiki Armenii. Apparat Priezidenta Republiki. <https://www.president.am/ru/constitution-2015/%20-%3E> [data dostępu: 9.10.2019].

25 Priezidentu RA predstavlen projekt koncepciji konstitucyonyh reform RA. Apparat Priezidenta Republiki. <https://www.president.am/ru/press-release/item/2014/04/10/Pre>

członków partii republikańskiej wskazywało, że S. Sarkisjan zadeklarował brak chęci objęcia funkcji przewodniczącego armeńskiego parlamentu po zakończeniu ostatniej kadencji prezydenckiej. Warto jednak zauważyć, że zaledwie rok po tych deklaracjach prezydent podczas wywiadów unikał zajęcia jednoznacznego stanowiska dotyczącego potencjalnego wycofania się z życia politycznego Armenii²⁶.

Zgodnie z przypuszczeniami transformacja polityczna w Armenii doprowadziła do ponownej legitymizacji wieloletniego układu oligarchiczno-politycznego. Zwycięstwo w wyborach parlamentarnych, które odbyły się 2 kwietnia 2017 roku, odnieśli republikanie, zdobywając 58 miejsc w 105-osobowym Zgromadzeniu Narodowym, dzięki czemu samodzielnie powołali gabinet rządowy. Uwzględniając nastroje społeczne, zaskakujące mogą wydawać się zarówno wyniki referendum z 2015 roku, jak i wyborów parlamentarnych z 2017 roku, jednak są one implikacją bardzo charakterystycznych zjawisk dla armeńskiego życia politycznego do 2018 roku – apatii wyborczej, poczucia braku możliwości zmian elit politycznych oraz braku silnej, skonsolidowanej opozycji, która mogłaby podjąć efektywną rywalizację z dotychczasowymi elitami politycznymi. Punktem kulminacyjnym stopniowo narastającej frustracji społeczeństwa były wydarzenia z kwietnia 2018 roku, czyli aksamitna rewolucja, której bezpośrednią przyczyną była decyzja Zgromadzenia Narodowego. Ponieważ kadencja S. Sarkisjana kończyła się 9 kwietnia 2018 roku, Zgromadzenie Narodowe 2 marca 2018 roku wybrało na nowego prezydenta Armena Sarkisjana. Zgodnie z przewidywaniami, przedstawiciele partii republikańskiej już 11 kwietnia wskazywali, że parlament desygnuje ustępującego prezydenta na stanowisko premiera i tak się właśnie stało. Były prezydent otrzymał poparcie nie tylko macierzystej partii, ale też m.in. partii Kwitnaca Armenia, której liderem jest oligarcha Gagik Carukian. Stosunkiem głosów 76 za i 17 przeciw S. Sarkisjan został wybrany przez parlament nowym premierem Armenii²⁷. Już same zapowiedzi takich działań stanowiły bezpośredni impuls dla zainicjowania demonstracji społecznych przeciwko dotychczasowemu układowi politycznemu w Armenii, które zostały zintensyfikowane po ogłoszeniu decyzji Zgromadzenia Narodowego.

---

sident-Serzh-Sargsyan-meeting-Commission-on-Constitutional-reforms/ [data dostępu: 9.10.2019].

²⁶ Zob.: E. DANIELYAN: *Sarkisian Vague On Political Future*. <https://www.azatutyun.am/a/27405085.html> [data dostępu: 9.10.2019].

²⁷ *Serge Sarkisian Becomes Armenia's Prime Minister, Pashinyan Calls for 'Velvet Revolution'*. "The Armenian Weekly". <https://armenianweekly.com/2018/04/17/serge-sarkisian-becomes-pm/> [data dostępu: 9.10.2019].

Zakończenie

Aksamitna rewolucja w Armenii zainicjowana przez opozycyjny „Mój Krok” na czele z N. Paszynianem stanowi początek niezwykle ważnych przeobrażeń wewnętrznych w państwie. Protesty były wyrazem niezadowolonia społeczeństwa z nieefektywności linii politycznej kreowanej przez Republikańską Partię Armenii i prezydenta S. Sarkisjana, ujawniającej się m.in. w braku skutecznych reform strukturalnych. Bez wątpienia do wybuchu rewolucji przyczyniły się postawa elit politycznych chcących jedynie zabezpieczyć sobie nieskrępowany dostęp do władzy, zła sytuacja gospodarcza w kraju, jak i liczne słabości polityki zagranicznej, np. wieloaspektowe uzależnienie od Federacji Rosyjskiej, brak zadowalających postępów w toku negocjacji dotyczących ostatecznego uregulowania statusu Górskiego Karabachu czy porażka w zakresie rewitalizacji relacji bilateralnych Erywań – Ankara. Wobec tego hipotezę badawczą prezentowanego tekstu należy uznać za prawdziwą. Co istotne, dzięki całościowej rotacji elit politycznych rozpoczęto proces wdrażania niezbędnych reform w Armenii. Porewolucyjny premier N. Paszynian zmienił strukturę rządu, redukując liczbę ministerstw z 17 do 12. Ponadto obóz rządzący zainicjował bezwzględną walkę z korupcją na najwyższych szczeblach władzy i podjął wysiłki na rzecz ukarania osób odpowiedzialnych za wydarzenia z marca 2008 roku, czego najlepszym przykładem jest aresztowanie R. Koczariana w lipcu 2018 roku. Rząd podjął też działania w celu zwiększenia konkurencyjności Armenii, ogłaszając w lutym 2019 roku program rewolucji ekonomicznej, który będzie realizowany przez rząd przez najbliższe pięć lat²⁸. Wobec niezwykle dynamicznie zmieniającej się sytuacji w Armenii należy wnikliwie analizować wdrażane reformy, które mogą wpłynąć na wzmocnienie pozycji państwa w regionie Kaukazu Południowego.

Bibliografia

Publikacje zwarte

BRINTON C.: *The Anatomy of Revolution*. New York 1952.

---

²⁸ Nikol Pashinyan: *The Program of the Government of the Republic of Armenia Ushers in the Launch of the Economic Revolution*. <https://www.primeminister.am/en/press-release/item/2019/02/08/Cabinet-meeting/> [data dostępu: 14.10.2019].

- HUNTINGTON S.: *The Third Wave Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman, Oklahoma 1993.
- PHILIPS D.L.: *Diplomatic History. The Turkey-Armenia Protocols*. New York 2012.

Artykuły z czasopism

- ARAS B., ÖZBAY F.: *Turkish-Armenian Relations: Will Football Diplomacy Work? "SETA Policy Brief" 2008, No. 24.*
- BORISOV N.: *Potentials and Limits of Political Competition: Institutional Transformations in Georgia and Armenia in the 2000s. "Central Asia and the Caucasus" 2015, Vol. 16, Issue 3-4.*
- ISKANDARYAN A.: *Armenian-Turkish Rapprochement: Timing Matters. "Insight Turkey" 2009, Vol. 11, No. 3.*
- SHAHNAZARYAN D.: *Five Years After the Armenia-Turkey Protocols. "Turkish Policy Quarterly" 2014, Vol. 13, No. 3.*

Źródła internetowe

- Armenia. Migration Profiles.* <https://esa.un.org/migmgmprofiles/indicators/files/Armenia.pdf> [data dostępu: 8.10.2019].
- Caucasus Barometer 2015 Regional Dataset (Armenia and Georgia).* The Caucasus Research Resource Centers. <https://caucasusbarometer.org/en/cb2015/POLDIRN/> [data dostępu: 7.10.2019].
- DANIELYAN E.: *Sarkisian Vague On Political Future.* <https://www.azatutyun.am/a/27405085.html> [data dostępu: 9.10.2019].
- DE VAAL T.: *Karabakh-2017: budet li vojna.* Carnegie Europe. <https://carnegie.ru/2017/02/06/ru-pub-67915> [data dostępu: 7.10.2019].
- 2008 Presidential Elections.* Republic of Armenia, Central Electoral Commission. <https://www.elections.am/presidential/election-22052/> [data dostępu: 26.09.2019].
- GRIGORYAN M.: *Turcyja i Armenija: primirienije ili szans popast' na futbol? "BBC News".* https://www.bbc.com/russian/international/2009/09/090901_turkey_armenia_reactions [data dostępu: 27.09.2019].
- History.* Electric Networks of Armenia. <http://www.ena.am/AboutUs.aspx?id=2&lang=2> [data dostępu: 7.10.2019].
- ISHKANIAN A.: *A Revolution of Values: Freedom, Responsibility and Courage in Armenia's Velvet Revolution.* „openDemocracy”. <https://www.opendemocracy.net/en/odr/revolution-of-values-freedom-responsibility-and-courage-in-armenias-velve/> [data dostępu: 5.10.2019].
- Karabakh Army: We Suffered 29 Casualties.* „News.am”. <https://news.am/rus/news/320751.html> [data dostępu: 3.10.2019].
- KHIMSHIAHVILI P.: *Czetyriechdniewnaja wojna: poczemu w Karabachie pieriestali strielat'.* <https://www.rbc.ru/politics/05/04/2016/5703d5019a794774f8ec6570> [data dostępu: 3.10.2019].

- Konstytucja Rzespubliki Armenija. Apparat Priezidenta Rzespubliki. <https://www.president.am/ru/constitution-2015/%20-%3E> [data dostępu: 9.10.2019].
- Lavrov: protesty v Armenii pytayutsya politizirovat'*. <https://ria.ru/20150702/1109281568.html> [data dostępu: 7.10.2019].
- LUHN A.: *Armenia Protests Escalate After Police Turn On Demonstrators. "The Guardian"* 25.06.2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/24/armenia-ye-revan-protests-electric-prices-russia> [data dostępu: 7.10.2019].
- MILYUKOVA Y., KIRAKOSYAN N.: *Knut i pryaniak dlya Armenii*. «Gazeta.Ru». <https://www.gazeta.ru/business/2013/09/04/5637749.shtml?updated> [data dostępu: 8.10.2019].
- Nikol Pashinyan: The Program of the Government of the Republic of Armenia Ushers in the Launch of the Economic Revolution*. <https://www.primeminister.am/en/press-release/item/2019/02/08/Cabinet-meeting/> [data dostępu: 14.10.2019].
- OON: 33 czelowieka pogiblii 200 poluczili ranienija w riezultatie bojew w Nagornom Karabachie. «TASS». <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3173457> [data dostępu: 5.10.2019].
- Priezidentu RA priedstawlen projekt koncepcyi konstitucyonnykh rieform RA*. Apparat Priezidenta Rzespubliki. <https://www.president.am/ru/press-release/item/2014/04/10/President-Serzh-Sargsyan-meeting-Commission-on-Constitutional-reforms/> [data dostępu: 9.10.2019].
- Serge Sarkisian Becomes Armenia's Prime Minister. Pashinyan Calls for 'Velvet Revolution'. "The Armenian Weekly"*. <https://armenianweekly.com/2018/04/17/serge-sarkisian-becomes-pm/> [data dostępu: 9.10.2019].
- SIMONIAN JU.: *Armenija zamierla*. Niezawisimaja gazieta. http://www.ng.ru/cis/2008-03-04/8_armenia.html [data dostępu: 26.09.2019].
- Sunday, December 6, 2015 Referendum*. Central Electoral Commission. <https://www.elections.am/referendum/election-26015/> [data dostępu: 9.10.2019].
- Support of Country's Membership in EU (%)*. <https://caucasusbarometer.org/en/cb2015/EUSUPP/> [data dostępu: 8.10.2019].
- Support of Country's Membership in NATO (%)*. <https://caucasusbarometer.org/en/cb2015/NATOSUPP/> [data dostępu: 8.10.2019].
- Trust – Parliament (%)*. <https://caucasusbarometer.org/en/cb2015/TRUPARL/> [data dostępu: 7.10.2019].
- Trust – President (%)*. <https://caucasusbarometer.org/en/cb2015/TRUPRES/> [data dostępu: 8.10.2019].
- Trust – Political Parties (%)*. <https://caucasusbarometer.org/en/cb2015/TRUPPS/> [data dostępu: 8.10.2019].
- TUNCCEL T.K.: *A Short Assessment of the „4-Day War” in Karabakh. "Commentary"* 2016, No. 21. Center for Eurasian Studies. <http://avim.org.tr/en/Yorum/A-SHORT-ASSESSMENT-OF-THE-4-DAY-WAR-IN-KARABAKH> [data dostępu: 3.10.2019].
- «U nas ukrali pobiedu!»: armianskaja oppozycja protiestujet protiv itogow wyborow Priezidenta. «Deutsche Welle». <https://www.dw.com/ru/y-nas-ukrali-pobedu-armjanskaja-oppozycja-protiestujet-protiv-itogov-vyborov-prezidenta/a-3139116> [data dostępu: 26.09.2019].

UN Report Warns of 'New Wave' of Emigration From Armenia. https://www.rferl.org/a/UN_Report_Warns_Of_New_Wave_Of_Emigration_From_Armenia/2039164.html [data dostępu: 8.10.2019].

W Jeriewanie czasticznie otmienieno czriezwyczajnoje położenije. «Wiesti.Ru». <https://www.vesti.ru/doc.html?id=168185&tid=5437> [data dostępu: 27.09.2019].

Agnieszka Miarka

The Roots of the Velvet Revolution in Armenia

SUMMARY: The aim of the article is to analyze and characterize the causes of the Velvet Revolution in Armenia, which took place in 2018. The author's efforts focused on presentations the multi-faceted nature of the factors that contributed to the genesis of the political transformations in Armenia initiated after the revolution. The main determinants of Armenian citizens' demonstrations were the weakness and corruption of political elites, monopolization of power structures by one party, inefficiency of foreign policy and the 2015 constitutional amendment. The emphasis was placed on the political conditions of the crisis in the country. Due to the subject matter of the article, the events of the second decade of the 21st century were considered a priority.

KEY WORDS: Armenia, Velvet Revolution, the genesis of the revolution, Serzh Sargsyan